

ФІЛОСОФІЯ АРХІТЕКТУРИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАУКОВИЙ НАПРЯМОК

ІРИНА, РИЖОВА¹
СВІТЛАНА, ЗАХАРОВА²
ОЛЕКСАНДРА, ЗОРЯ³

Анотація

Актуальність філософії архітектури досліджує глибинний взаємозв'язок форми та змісту в архітектурі, зосереджуючись на тому, як простір, естетика та функціональність впливають на людське сприйняття, культурну ідентичність та соціальну взаємодію. **Мета дослідження** – проаналізувати теоретичні і практичні засади філософії архітектури як інноваційного наукового напрямку. **Завдання дослідження:** 1) проаналізувати взаємодію та взаємовплив філософії та архітектури; 2) з'ясувати фундаментальні поняття філософії архітектури як нового наукового напрямку; 3) розкрити взаємодію і взаємовплив форми і змісту в філософії архітектури типи форми; 4) визначити типи форм в архітектурі; 5) порівняти архітектуру Софії Київської у контексті методів та підходів, світових архітектурних стилів і традицій. Основні поняття такі як простір, форма, функція, естетика, контекст і символізм, допомагають зрозуміти, як архітектура може бути як функціональною, так і змістовно насиченою. Філософія архітектури як науковий напрямок – це сучасна область досліджень, що вивчає концептуальні, естетичні, культурні та соціальні аспекти архітектури. Вона зосереджена на осмисленні глибинних значень архітектурних форм, їхньої ролі в суспільстві, впливу на людину та розуміння того, як простір формує наше сприйняття світу. Філософія архітектури – це прагнення проаналізувати світ, створений твором людини: будинки, вулиці, міста; це можливість подивитися на цей світ з погляду його неминущої космічної краси, виявити культурно-історичні витоки формування різних стилів в архітектурі, торкнутися складної проблеми аналізу художньої форми архітектури, закономірностей її буття у просторі культури. Зв'язок архітектури та філософії є глибоким та багатограним, оскільки архітектура, як мистецтво простору, відображає фундаментальні філософські ідеї та цінності кожної епохи. Практичні рекомендації зосереджені на інтеграції архітектури з навколишнім середовищем, забезпеченні комфорту та доступності, використанні інноваційних технологій і підвищенні естетичної цінності проєктів. Ці підходи спрямовані на створення гармонійних, стійких та емоційно насичених просторів, що відображають цінності й потреби сучасного суспільства.

Ключові слова: філософія архітектури, форма зміст, типи форм в архітектурі, взаємодія, взаємовплив, когнітивна та архітектурна творчість

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Філософія архітектури є інноваційним науковим напрямком, який досліджує не лише естетичний та функціональний аспекти будівель та просторових об'єктів, але й їхню глибинну соціокультурну та символічну значущість. Вона знаходиться на стику архітектури, мистецтва, соціології, психології, та філософії, об'єднуючи ці дисципліни для розуміння ролі архітектури в житті людини і суспільства.

Основні концепти, які досліджуються у філософії архітектури, включають: 1) Онтологія простору, в основі якого дослідження того, що таке простір, як його визначати і розуміти, а також як він впливає на існування людини. Архітектурний простір розглядається як частина буття людини, яка створює умови для її розвитку і взаємодії зі світом. 2) Естетика і символіка, яка включає архітектурні форми та матеріали, які часто мають символічне значення, передають культурний код і естетичні ідеали суспільства. Філософія архітектури аналізує, як архітектура передає певні культурні та ідеологічні повідомлення. 3) Соціокультурний контекст, так як архітектура тісно пов'язана з культурою та цінностями суспільства, в якому вона створюється. Будівлі можуть відображати соціальні стани та історичний контекст, а також впливати на соціальні структури. 4) Етика та екологія архітектури, так як в умовах сучасних екологічних викликів філософія архітектури звертається до питань сталого розвитку, впливу

¹ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: 17design2017@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

² Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: arconzp@meta.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6952-2558>

³ Національний університет «Запорізька політехніка» (Запоріжжя, Україна)

E-mail: aleksandradora@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6247-0145

архітектури на довкілля, а також на моральні аспекти побудови простору. 5) Персоналізація та суб'єктивність простору, у контексті якої важливою темою є вплив архітектури на психічний стан і відчуття індивіда. Досліджується, як архітектурні простори можуть формувати почуття захищеності, свободи або ж пригніченості у тих, хто в них перебуває. Таким чином, філософія архітектури стає все більш значущою в умовах глобалізації, урбанізації і пошуку нових форм сталого розвитку. Вона допомагає архітекторам і теоретикам зрозуміти, як простір може трансформувати людський досвід, підтримувати суспільство і відповідати на новітні виклики сучасності.

Архітектурна практика у суспільстві набуває ряд нових смислів культурного, соціального, економічного та екологічного характеру. Актуальність цих смислів виявляється у тому, що сам архітектурний об'єкт та процес його створення втілюють естетичні уявлення, соціальні та екологічні завдання та проблеми, економічний стан та культурні потенціали епохи, держави, нації. Філософія архітектури – це можливість людини зовсім по-іншому поглянути на навколишні споруди, будинки, простір вулиць, розкіш парків. Це можливість абстрагуватися від звичного всім поняття будівель як місця проживання.

Проблеми філософського аналізу архітектури, це, насамперед, спроба вирішити питання закономірності формування та еволюції архітектурного буття; осягнути глибину філософського сенсу архітектурної творчості, завдяки якому виникало і розвивалося все багатство пластичних форм. Філософія архітектури – це аналіз специфіки втілення у творчості глибинних прозрінь про життя єдиного, органічно структурованого, вічного та нескінченного Всесвіту.

Мета дослідження – проаналізувати теоретичні і практичні засади філософії архітектури як інноваційного наукового напрямку. Завдання дослідження: 1) проаналізувати взаємодію та взаємовплив філософії та архітектури; 2) з'ясувати фундаментальні поняття філософії архітектури як нового наукового напрямку; 3) розкрити взаємодію і взаємовплив форми і змісту в філософії архітектури типи форми; 4) визначити типи форм в архітектурі; 5) порівняти архітектуру Софії Київської у контексті методів та підходів, світових архітектурних стилів і традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Філософія

архітектури як інноваційний науковий напрямок філософії мистецтва – явище нове. Проблеми естетичної цінності архітектури, її зв'язок з розвитком культури тієї чи іншої епохи загалом займали уми мислителів з давніх-давен. У своїх філософських працях на архітектуру посилювалися Платон, Аристотель, Анаксагор та Демокрит, Вітрувій, Гегель, Кант та багато інших філософів. Однак, як незалежний науковий напрямок філософії мистецтва філософія архітектури проявила себе лише в ХХ столітті. Для аналізу останніх досліджень і публікацій у сфері філософії архітектури можна звернути увагу на роботи відомих сучасних теоретиків архітектури, які активно досліджують роль простору, естетику та соціокультурний контекст архітектурного середовища. Приведемо кілька ключових дослідників і робіт з коротким оглядом змісту:

Каролін Левін (Caroline Levine) у роботі «Forms: Whole, Rhythm, Hierarchy, Network» (Прес Університету Принстона, 2015, 192 с.) аналізує, як архітектурні форми відображають та формують соціальні структури, розглядає простір як спосіб впливу на суспільство через форми, ритм і ієрархію. Її підхід міждисциплінарний, з фокусом на те, як архітектура та інші форми мистецтва сприяють соціальним і культурним змінам. Каролін Левін пропонує інноваційний підхід до архітектури та культурних форм через аналіз таких понять, як цілісність, ритм, ієрархія та мережа. Вона підкреслює, як різні форми та структури організують соціальні взаємодії та впливають на повсякденне життя. Її теорія підходить для аналізу не тільки архітектурних об'єктів, але й інших мистецьких форм, що робить її роботу цінною в контексті міждисциплінарних досліджень.

Рем Колхас (Rem Koolhaas) у роботі «Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan» (Monacelli Press, 1978) досліджує архітектуру Манхеттена як прояв урбаністичних ідей та соціальної динаміки. Колхас розглядає архітектурні об'єкти як медіаторів між ідеями і просторовим середовищем, впроваджуючи поняття «культурної шизофренії» в архітектурному контексті. Робота Колхаса досліджує архітектуру Манхеттена як унікальне поєднання культури та технологій, що дозволило перетворити місто на урбаністичну мрію. Колхас аналізує хаотичну енергію, яка сформувала міський ландшафт, і розглядає «культурну шизофренію» як один із результатів архітектурного розвитку. Його робота вважається класикою теорії урба-

нізму, що надихає нові покоління архітекторів і дослідників.

Джейн Джейкобс (Jane Jacobs) у роботі «The Death and Life of Great American Cities» критикує модерністський підхід в архітектурі і містобудуванні. Джейкобс наголошує на важливості живих і активних міських просторів, висловлюючи ідеї про соціальну динаміку, яка виникає у взаємодії між архітектурою та мешканцями. Джейкобс у своїй роботі критикує модерністський підхід до міського планування, вказуючи на необхідність збереження живих громадських просторів і активного взаємозв'язку мешканців. Її підхід базується на спостереженнях за повсякденним життям міст і підтримує концепцію людських масштабів у архітектурі. Вона підкреслює важливість різноманітності та включення соціальних аспектів у містобудівне планування, що робить її роботу актуальною і сьогодні.

Пітер Айзенман у роботі «Written Into the Void: Selected Writings, 1990-2004» (Видавництво Yale University Press, 2007) аналізує деконструктивізм, бачить архітектурні споруди як текст, що потребує прочитання і тлумачення. Його ідеї перегукуються з постмодернізмом, піднімаючи питання про нестабільність та відсутність єдиної істини в архітектурі, есе мають філософську глибину, досліджує взаємодію між простором і значенням та акцентують увагу на важливості індивідуального сприйняття. Збірник есе Айзенмана досліджує теоретичні аспекти архітектури, де він розглядає будівлі як текст і прагне до «деконструктивістського» підходу в дизайні та розумінні простору. Айзенман вводить філософські концепти, пов'язані з формою, простором і постмодернізмом у архітектурі.

Джуліана Бруно (Giuliana Bruno) у роботі «Atlas of Emotion: Journeys in Art, Architecture, and Film» (Видавництво Verso Books, 2002) досліджує, як архітектура взаємодіє з почуттями та переживаннями людей. Вона аналізує роль простору у формуванні емоційного досвіду і культурної пам'яті, залучаючи до аналізу мистецтво і кінематограф. Ці дослідження стали класичними і формують підґрунтя для розуміння архітектури як міждисциплінарного феномену, що впливає на всі аспекти людського буття, від естетики до соціальних взаємодій. Робота Бруно є унікальним дослідженням, яке поєднує архітектуру, емоції та кіно. Вона розглядає, як просторові структури взаємодіють з емоційними досвідами, створюючи культурні та психологічні зв'язки. Її підхід заснований на теорії емоційних ландшафтів і акцентує

увагу на тому, як архітектура може викликати пам'ять і відчуття у глядача, надаючи їй новий зміст як мистецькому, так і культурному об'єкту.

Ці праці є важливими джерелами для вивчення філософії архітектури, оскільки розглядають архітектурний простір крізь призму соціальних, естетичних і культурних питань. Наведені роботи розкривають різні аспекти філософії архітектури, кожна з них має унікальні підходи та концепції. Кожна з цих праць вносить цінні ідеї в розуміння архітектури як складного, багатовимірного явища, що формує соціокультурний і психологічний контекст сучасного суспільства.

Методи дослідження. Методологія філософії архітектури ґрунтується на міждисциплінарних підходах і включає наступні ключові методи: 1) Феноменологічний метод, що зосереджений на сприйнятті архітектурного простору та переживання його як частини особистого досвіду. Він вивчає, як архітектура впливає на відчуття присутності людини в просторі, які емоції та враження викликає. Цей метод дозволяє дослідити, як архітектурні форми стають частиною індивідуального досвіду людини, підсилюючи відчуття ідентичності чи відчуження. 2) Естетичний підхід досліджує, як в архітектурі проявляються естетичні категорії, такі як краса, гармонія, симетрія або дисгармонія. Естетика архітектури аналізує, які візуальні та просторові рішення сприяють створенню естетично значущих об'єктів і як архітектурні стилі формуються під впливом історичних, культурних та технологічних факторів. 3) Соціокультурна методологія фокусується на ролі архітектури як інструменту соціального впливу, що відображає цінності, ідеології та потреби суспільства. Наприклад, модернізм з його функціональністю та раціональністю відображав прагнення до прогресу, тоді як постмодернізм відзначається різноманітністю і сприйняттям багатогранності культури. 4) Екзистенційний та антропологічний підходи вивчають архітектуру з погляду людського буття, аналізуючи, як архітектурний простір впливає на ідентичність, сенс існування та почуття приналежності. Антропологія архітектури досліджує, як архітектура відображає культурні та соціальні традиції та є частиною колективної пам'яті. 5) Когнітивний підхід вивчає, як люди сприймають і орієнтуються в архітектурному просторі, які ментальні процеси залучені при взаємодії з простором. Когнітивний аналіз дозволяє зрозуміти, як архітектурні елементи можуть сприяти чи пере-

шкоджати орієнтації, створювати почуття безпеки або дискомфорту. 6) Етика та екологія архітектури (екологічна філософія архітектури) акцентує на відповідальності архітектурних рішень перед докільціями і суспільством. Сучасна філософія архітектури включає розгляд етичних аспектів будівництва, таких як вплив на природу, використання ресурсів та забезпечення сталого розвитку. 7) Семіотичний аналіз (семіотика) архітектури вивчає архітектуру як систему знаків і символів. Аналізує, як архітектурні форми передають смисли, символи та цінності. Наприклад, вхідні портали, скульптури, розписи чи навіть вибір матеріалів можуть нести символічне навантаження, що важливо для розуміння архітектури як мови. 8) Історико-контекстуальний підхід передбачає вивчення архітектури через призму історії, аналізуючи, як історичний контекст впливає на формування стилів і напрямів, і як архітектура відображає історичні події чи соціальні зміни. Загалом, методологія філософії архітектури базується на глибокому осмисленні архітектури як явища, що існує на перетині естетики, соціології, історії, психології та екології. Такий підхід допомагає глибше зрозуміти, чому архітектурні форми є важливими не лише як об'єкти, а й як носії ідей і цінностей, які формують суспільство і культуру.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів:

1. Взаємодія та взаємовплив філософії та архітектури

Зв'язок архітектури та філософії, а також – архітектури та етики, підкреслюється в міжнародній Хартії архітектурної освіти, де зазначено, що ці філософія та етика мають безпосереднє відношення до архітектури. За основу принципів архітектурної діяльності прийнято брати три принципи Вітрувія – міцність, корисність та красу. Можна сказати, що принцип корисності може бути пов'язаний із етичними, а краса – з естетичними аспектами архітектурної практики. Філософія архітектури досліджує такі проблеми як: цілі та завдання архітектури в естетичному, етичному, соціальному контекстах; мова архітектури; естетичні засади архітектури у філософській інтерпретації; етичні проблеми, пов'язані з естетичним змістом архітектурних об'єктів; професійну етику у архітектурній діяльності.

Архітектура, або архітектурна творчість, як один із видів найдавнішої діяльності людини, має свою теоретичну базу у вигляді законів та законо-

мірностей, вироблених протягом більш ніж двох тисячоліть найбільш видними зодчими та архітекторами. Але в той же час вона заснована на великій кількості законів діалектичної та формальної логіки, логістики, природознавства, соціології та економіки, а також на ряді теоретичних положень, що належать до точних наук. Базове значення для архітектурної творчості мають закони естетики та художнього формоутворення.

Філософія архітектури – це можливість поглянути інакше на навколишній світ, створений творінням людини: будинки, вулиці, міста. Можливість подивитися на цей світ не з погляду утилітарної користі, а, взявши до уваги естетичну складову, простежити світоглядні передумови виникнення того чи іншого архітектурного стилю, звернути увагу до існування художньої форми архітектури, простежити закономірності її буття як у просторовому середовищі, і у сфері символічних відносин. Предмет дослідження філософії архітектури різноманітний і неосяжний, як неосяжне саме різноманіття і багатство сенсу, що міститься в архітектурі та філософії.

Це спроба проникнути в сенс архітектури, зрозуміти логіку формоутворення з різних точок зору. Вивчаючи архітектуру, дослідники ставлять питання філософського характеру: а) про закономірності зародження, становлення та розгортання архітектурної форми та архітектурного простору; б) про внутрішню логіку самої архітектури; в) про початкові давно забуті смисли і не цілком усвідомлені ідеї, з яких виникало і розвивалося все багатство пластичних форм; г) про нескінченний людський досвід втілення у творчості глибинних, найчастіше неусвідомлених уявлень про цілісний, гармонійний, логічно побудований Всесвіт.

Зв'язок архітектури та філософії є глибоким та багатограним, оскільки архітектура, як мистецтво простору, відображає фундаментальні філософські ідеї та цінності кожної епохи. Архітектура – це не тільки будівництво та дизайн, а й спосіб передати ідеали суспільства, символи його культури, цінності та спосіб мислення. Приведемо обґрунтування того, як ці два напрями пов'язані між собою (Табл. 1)

Отже, архітектура та філософія взаємопов'язані, оскільки обидві ці сфери прагнуть відповісти на глибокі питання буття, естетики, етики та людських цінностей. Архітектура як матеріальна форма культури передає філософські ідеї, стає засобом вираження ідей і символів, допомагає в осмисленні простору і часу.

Обґрунтування взаємодії та взаємовпливу філософії та архітектури

Напрямок взаємодії та взаємовпливу	Характеристика взаємодії та взаємовпливу філософії та архітектури
1. Філософія простору та буття	Архітектура створює фізичний простір, у якому людина існує, взаємодіє та реалізує свою індивідуальність. Філософські концепції буття, такі як екзистенційна думка про сенс життя, ідентичність, самовідчуття, знайшли відображення в архітектурі. Наприклад, мінімалізм у архітектурі відповідає екзистенційні ідеї сутності речей і простоти буття, тоді як бароко ускладнене багатством форм і розкішшю, що відображає уявлення про складність людської природи.
2. Феноменологія архітектурного досвіду	Феноменологія як філософський підхід фокусується на тому, як ми сприймаємо простір. Архітектура, відповідно, займається створенням просторових середовищ, які формують наше відчуття перебування у світі. Філософи, як Мартін Гайдеггер, підкреслювали, що архітектурний простір впливає на відчуття «присутності» і допомагає створити умови для автентичного існування людини.
3. Архітектура як символічна мова	Архітектура часто виконує роль символічного вираження, подібно до мови, і це тісно пов'язано з філософією знакових систем. У класичній та середньовічній архітектурі форми та орнаменти мали символічне значення – наприклад, готичні собори символізували піднесення до Бога. Символічний підхід розглядає архітектуру як спосіб передачі філософських ідей, наприклад, через форму, матеріали, структуру.
4. Етика архітектури	Філософія етики пов'язана з архітектурою через питання соціальної відповідальності. Архітектура може як позитивно, так і негативно впливати на суспільство, на його екологію, естетику та функціональність. Наприклад, сталий дизайн та екологічна архітектура виникли як відповідь на філософські питання про відповідальність перед майбутніми поколіннями, гармонію з природою.
5. Когнітивні процеси і сприйняття архітектури	Філософія також вивчає, як людський розум сприймає архітектурні форми, а це важливий аспект для архітекторів, які прагнуть створити простори, що стимулюють, заспокоюють чи підсилюють певні почуття. Когнітивний підхід до архітектури дозволяє досліджувати, як простори можуть формувати певний настрій, сприяти взаємодії чи ізоляції.
6. Естетика та ідеали краси	Філософія естетики досліджує, що таке краса, гармонія та як вони відображаються у формах. Архітектура, як один з видів мистецтва, обирає ті естетичні принципи, які відображають культурні та індивідуальні ідеали. Наприклад, класична архітектура з її симетрією й гармонією відображає прагнення до порядку і гармонії, тоді як модернізм із його прагматизмом і мінімалізмом відображає цінність функціональності та простоти.
7. Архітектура як засіб вираження ідентичності	Архітектура здатна виразити культурну, національну та особисту ідентичність. На цьому рівні вона перегукується з філософією культури та ідентичності, відображаючи суспільні ідеали й етнічні особливості. Наприклад, традиційна українська архітектура з її національними мотивами та матеріалами відображає певні культурні коди, так само як і сучасні «глобальні» будівлі передають ідею універсальності та космополітизму.
8. Філософія часу та зміни в архітектурі	Архітектура змінюється з часом, і ці зміни також мають філософське значення, оскільки вони відображають зміни в суспільстві та в нашому уявленні про прогрес. Наприклад, перехід від традиційної архітектури до сучасної, а потім до постмодернізму відображає зміну філософських цінностей – від пошуку істини й порядку до прийняття багатозначності та іронії.

Таблиця 1 (сформована на основі власних досліджень)

2. Фундаментальні поняття філософії архітектури як нового наукового напрямку

Фундаментальними поняттями філософії архітектури стали поняття «буття» та «простір», «зміст» та «форма». Буття – одна з основних кате-

горій філософського мислення. В даний час у світовій філософії немає єдиної точки зору щодо того, що таке буття. Найбільш загальне поняття буття полягає в тому, що це філософська категорія, що означає незалежне від свідомості існу-

вання об'єктивної дійсності – космосу, природи, людини. Саме буття стало предметом онтології, що становить центральне ядро філософських вчень, починаючи з античності. Архітектура як форма художньої творчості починає розглядатись античними філософами через закономірності буття. І, незважаючи на те, що онтологічні проблеми, починаючи з XVII століття, відходять на задній план, поступаються місцем іншим філософським проблемам, питання закономірності буття архітектури як у просторовому середовищі, і у сфері символічних відносин до сьогодні залишаються головними.

Як одна з найважливіших онтологічних категорій завжди залишається категорія простору. Проблема сутності та статусу простору найбільш актуальна у філософії архітектури, оскільки вона відображає не лише філософську картину світу, а й онтологічні основи художньої форми у архітектурі. Сьогодні естетико-філософське вивчення архітектурного простору стає дедалі актуальнішим, оскільки за умов наростаючої урбанізації у його сферу залучаються все нові та нові території. Отже, формується новий більше широкий простір людського буття, що відображає сучасну картину світу через архітектуру. Архітектурний простір – це завжди перетин різних культурних епох і часів, просторово-часовий континуум існування – світ-фон. Простір наповнений різними знаками, символами предметів, що сприймаються несвідомо і творять людину. Вся архітектоніка людського світу: будинки, парки та сади, речі, норми відносин, відображені в етикеті, обряді, перевага колірної гами в оздобленні, – продукт людини та її предмет, відбитий простір її життя. Як людина безпосередньо увійшла в предмети будинку, відобразилася в них, так і предмети входять до людини. Простір будинку багаточислово і по-різному врістає в людину, визначаючи його долю. Визначення поняття «простору» люди формували ще з античних часів. Ще Аристотель, що позначив термін «матерія», намагався спроектувати його на реальну картину світу. У епосі Відродження Дж. Локк намагався знайти визначення у вигляді чуттєвого сприйняття світу.

Все більшого філософського сенсу організації простору сьогодні надають не тільки архітектори, а й дизайнери. (І.Рижова Філософія дизайну). Так, наприклад, у спробах знайти абсолютний дизайн інтер'єру декоратори переривають історію людства, витягуючи на світ давні теорії та даючи їм свою інтерпретацію. Сюди належить і фен-шуй,

який походить від стародавнього китайського мистецтва розміщувати об'єкти у просторі так, щоб досягти максимальної енергетичної гармонії, використовуючи потоки енергії ци, та вабі-сабі, що прийшло з японської естетики, що позначає природну красу і простоту, де не повинно бути нічого зайвого, та ін.

Поняття простору можна порівняти з поняттям форми, як внутрішньої організації елементів, що становлять зміст архітектурного об'єкта. Зміст і форма – філософські категорії, що відображають взаємозв'язок двох сторін природної та соціальної реальності: певним чином упорядкованої сукупності елементів та процесів, що утворюють предмет чи явище, т. е. зміст, і спосіб існування, і висловлювання цього змісту, його різних модифікацій, т. е. форми.

Поняття форми використовується також у значенні внутрішньої організації змісту. Філософське вивчення архітектурної форми містить у собі її аналіз як своєрідної естетичної освіти, що існує в особливій виразній якості по відношенню до суттєвої соціальної, культурної, духовної визначеності людини та виступає як зовнішня презентація духовного аспекту архітектури з позицій встановлення його ставлення до людського – духовного, культурного, соціального змісту. Дослідники виділяють два види архітектурних форм: зовнішню та внутрішню. Перша з них проявляється у зовнішньому у вигляді архітектурного простору як особливої виразної якості та забезпечує формування естетично-виразного вигляду архітектурного простору. Друга пов'язує зовнішнє виразне явище архітектурного простору з його змістом.

Латинське слово *forma* і означає власне «зовнішність», але зовнішня організація будь-якого об'єкта ґрунтується завжди на його особливих, внутрішніх конструктивно – функціональних характеристиках. Форма є найбільш інформаційною та стійкою ознакою кожного елемента предметного середовища, яке оточує людину. Зміст і форма як соціально-філософські категорії традиційно використовуються для характеристики відношення між способом організації речі і власне матеріалом, із якого ці речі виготовлені. Ще Платон вважав, що форма є «праобразом», ідеалом речі, що існує незалежно від матеріального буття останньої. Аристотель під матерією вважав передумову, можливість речі бути або не бути, а під формою – внутрішню мету речі, зумовлюючи їх єдність. В рамках класичної німецької

філософії форма, як правило, трактувалася як начало, що привноситься в матеріальний світ ментальними зусиллями. В контексті філософії І.Канта проблема форми і змісту артикулюється як проблема співвідношення форми і змісту мислення. Г.В.Ф.Гегель відзначав подвійний статус форми: нерerefлектована в самій собі, вона є зовнішня, байдужа для змісту існування; рефлексивна в самій собі. Людина споглядає і вживає не тільки виготовлені, поширені в природному середовищі, об'єкти, а й активно утворює принципово нові об'єкти та вживає їх. Поряд з природними предметними формами існують рукотворні – синтетичні форми, і не завжди естетичне споглядання останніх приносить радість і задоволення, оскільки багато з них не є гармонійними, досконалими, принадними. Структуралізм Леві-Стросса переорієнтував традиційну філософію на дослідження «структур», а не форм, постільки опозиція «зміст-форма» необхідно створюється на байдужості форми до змісту досліджуваних предметів. *Форма в архітектурі:*

а) це морфологічна і об'ємно-просторова структурна організація об'єкта, який виник в результаті змістовної трансформації матеріалу;

б) зовнішнє чи внутрішнє відображення будь-якого змісту, найважливіша категорія чи предмет творчої діяльності – літератури, мистецтва, архітектури. Форма конститується як у просторі, так і в часі сприйняття, і зумовлює особистісно-орієнтовану інформацію, яка являє собою цілеспрямовану предметну діяльність людини щодо перетворення світу, щоб врятувати ту «розколоту» субстанцію (Табл. 2)

Філософія архітектури вивчає глибинні ідеї, які визначають розуміння архітектури як частини культурного й соціального життя, а також як мистецтва, що формує простір і впливає на людське буття. Її фундаментальні поняття охоплюють базові концепції, що розкривають сенс архітектурних форм, функцій та їхнього впливу на суспільство. Таким чином, філософія архітектури охоплює широкий спектр понять, які допомагають глибше зрозуміти, як архітектура впливає на суспільство, культуру та індивідуальне сприйняття простору. Вона дозволяє інтерпретувати архітектуру не лише як будівлі, але й як засіб вираження ідей, символів і цінностей, які формують наш світ.

3. Взаємодія і взаємовплив форми і змісту в філософії архітектури типи форми

Для розуміння структури архітектури важливе значення має пояснення форми і змісту. Причому

поняття форми багатоманітне. Часто під *формою розуміється* спосіб зовнішнього вираження змісту, іноді при цьому вказується, що форма до того ж є відносно стійка визначеність зв'язків елементів (точніше, компонентів) змісту та їх взаємодії, тип і структура змісту. Дійсно, форма є зовнішнє вираження змісту, зовнішня конфігурація речі чи предмету дизайну, його зовнішні просторові і часові межі. Форма є також формою існування матерії, поняття форми конститує єдине, під якою розуміється також внутрішня організація, спосіб зв'язку елементів всередині системи (у даному випадку поняття форми співпадає з поняттям структури). В контексті філософії архітектури останній представляє внутрішню і зовнішню організацію системи.

Форма в архітектурі відносна, зміст оформлений, тому одне не може існувати без іншого. Філософія архітектури має багато прикладів, коли один і той же зміст може мати різні форми, в той же час одна й та ж форма може мати різний зміст. Якщо у змісті переважає тенденція до змін, то у форми (як з внутрішньої структури системи) – тенденція до стійкості. До деяких пір ці тенденції перебувають в гармонії: сама форма як внутрішня структура детермінує розвиток змісту і розвиток самої себе (адже форма є частиною змісту). Проте існують межі для зміни форми, зумовлені якістю, в той же час вона не може бути своєчасно перетворена (в соціальних системах в цьому можуть бути зацікавлені певні соціальні сили).

Така форма як внутрішня структура системи стає гальмом розвитку змісту, настає конфлікт форми і змісту, що потребує відповідних засобів свого подолання. В періоди перетворення структури – при безконфліктному чи конфліктному розвитку – відбувається «перехід» змісту у форму і форми в зміст. Бувають випадки, коли форма може не відповідати (в умовах дисгармонійного чи конфліктного розвитку) зміненому стану. Правда, і в цих умовах зберігається єдність змісту і внутрішньої структури системи, проте виникає потреба в руйнації однієї із сторін суперечності як засобу подолання конфлікту.

В умовах же гармонії форми і змісту обидві сторони суперечності, будучи протилежними згідно тенденцій своїх змін, об'єктивно сприяють укріпленню системи в цілому, так як вони відповідають одна одній. Відповідність і невідповідність форми змісту свідчать про їх відносну самостійність, про можливість їх подвійного – позитивного і негативного, організуючо-конструктивного

Фундаментальні, ідеї, концепти, поняття філософії архітектури

Напрямок взаємодії та взаємовпливу	Характеристика взаємодії та взаємовпливу філософії та архітектури
1. Філософія простору та буття	Архітектура створює фізичний простір, у якому людина існує, взаємодіє та реалізує свою індивідуальність. Філософські концепції буття, такі як екзистенційна думка про сенс життя, ідентичність, самовідчуття, знайшли відображення в архітектурі. Наприклад, мінімалізм у архітектурі відповідає екзистенційній ідеї сутності речей і простоти буття, тоді як бароко ускладнене багатством форм і розкішшю, що відображає уявлення про складність людської природи.
Простір	Простір – центральне поняття в архітектурі, яке стосується фізичного і концептуального середовища, що оточує людину. Простір в архітектурі може бути відкритим, закритим, приватним, публічним, і він впливає на почуття людини, створюючи атмосферу, яка викликає певні емоції та відчуття. У філософії архітектури простір розглядається як частина людського досвіду, що пов'язує матеріальне та нематеріальне, індивідуальне та колективне.
Форма і матеріал	Форма – це зовнішній вигляд і конфігурація архітектурного об'єкта, а матеріал – це фізична субстанція, з якої об'єкт побудовано. Форма та матеріал відіграють значну роль у створенні естетики, практичності та довговічності будівлі. Вибір матеріалів і форми має культурне, символічне і навіть екологічне значення, оскільки може відображати як технічні можливості епохи, так і цінності суспільства.
Функція	Функція в архітектурі – це практичне призначення будівлі або простору. Поняття функції лежить в основі модерністських підходів до архітектури, зокрема ідеї, що «форма слідує за функцією». Функціональність впливає на кожний аспект архітектурного проекту, від планування простору до вибору матеріалів і форми. Проте сучасна філософія архітектури визнає, що функція не завжди повинна домінувати над естетикою або символічним значенням.
Естетика	Естетика в архітектурі стосується питань краси, гармонії, симетрії та виразності. Це поняття охоплює те, як будівля виглядає і як вона сприймається, як її форми та деталі впливають на емоції та відчуття людини. Естетика архітектури пов'язана з поняттями краси, стилю, гармонії, а також з історичними і культурними традиціями, які надають певним формам і матеріалам символічного значення.
Місце і контекст	Місце і контекст стосуються зв'язку архітектури з навколишнім середовищем – природним, соціальним і культурним. Місцева ідентичність та історія мають значення для архітектури, оскільки кожен об'єкт повинен відповідати або інтегруватися в свій контекст. Архітектура, враховуючи контекст, може створювати гармонію із середовищем або, навпаки, ставати домінантою, що привертає увагу і змінює ландшафт.
Символізм	Архітектура часто несе символічне навантаження, яке пов'язане з культурними, релігійними чи соціальними значеннями. Наприклад, собори можуть символізувати духовність і піднесення, державні будівлі – владу та стабільність, а пам'ятники – колективну пам'ять. Символізм в архітектурі допомагає передати певні ідеї та цінності, що робить її потужним засобом комунікації з суспільством.
Етика	Етика в архітектурі включає питання соціальної відповідальності, екологічної стійкості, впливу на спільноти та збереження культурної спадщини. Архітектура має значення не лише з естетичної чи функціональної точки зору, а й з погляду її впливу на довкілля, суспільство та майбутні покоління. Наприклад, створення «зелених» будівель, які є екологічно чистими, підвищує етичну цінність архітектури.
Ідентичність і приналежність	Архітектура формує відчуття приналежності та ідентичності. Вона може відображати національні, культурні та навіть особисті цінності, допомагаючи людям відчувати зв'язок із простором, спільнотою і традиціями. Архітектурні об'єкти можуть стати символами національної або культурної ідентичності, як, наприклад, Кремль у Росії чи Ейфелева вежа у Франції.

Час і пам'ять	Час у філософії архітектури означає не тільки фізичну тривалість існування будівлі, а й те, як архітектура зберігає пам'ять про минуле. Історичні пам'ятки є свідками минулих епох і несуть у собі культурну пам'ять суспільства. Архітектура також змінюється з часом, реагуючи на зміни в суспільстві, економіці, технологіях і моді.
Переживання і сприйняття	Архітектурний простір є місцем для певного досвіду та сприйняття. Це поняття включає в себе те, як людина взаємодіє з простором, які емоції і відчуття викликають його форма, матеріали, освітлення, колір і текстура. Переживання архітектури формується суб'єктивно, через особисті почуття та сприйняття.
Інновація і прогрес	Інновації та прогрес у матеріалах, технологіях, методах будівництва, а також у художніх ідеях – це важливі поняття, які дозволяють архітектурі відповідати вимогам сучасності та ставати частиною майбутнього. Архітектурні інновації відображають еволюцію суспільства, а нові матеріали й технології допомагають створювати більш ефективні, екологічні та функціональні об'єкти.

Таблиця 2 (сформована з власних періоджерел автора)

і деструктивного впливу на зміст. В кінцевому випадку оптимальність розвитку архітектурних форм досягається тільки при взаємній відповідності змісту і форми (структури). В архітектурі розрізняються такі форми: функціональна, конструктивна, естетична, технологічна, візуальна.

Функціональна форма обумовлюється призначенням предмета, який покликаний задовольнити певну людську потребу; один із модулів, який полягає в інтерпретації архітектури як макросистеми – макромоделі, яка, в свою чергу, складається із макроструктурних архітектурних мультисегментів, що розвиваються разом із генезисом соціального організму. Функціональна форма спирається на такі поняття, як соціоструктура, функція, соціоорганізація, інтеграція, консолідація, соціокомпозиція, соціоекзистенціальні мультипроекти, що дозволяють модернізувати архітектуру як соціальну макромодель, яка виявляє закономірності, універсалії, цінності, еталони, субеталони, парадигми самого суспільства та цивілізації на основі принципів релевантно-структурної функціональності.

Конструктивна форма залежить від фізичних, хімічних, механічних та інших подібних властивостей матеріалів, на основі яких виникає новий об'єкт архітектури. Конструктивна форма архітектури являє собою матрицю композиційної тектоніки в кореляції з мультифункціями художньо-естетично-експресивних феноменів, тобто віддає перевагу естетичним аспектам художньої творчості.

Естетична форма покликана реалізувати високий художній смак архітектора та вдоволь-

нити естетичні попити споживачів продукції, ним розробленої; сприяти досягненню законів-максим естетичного як духовно-інтелектуального; формувати естетплюральність форм в архітектурі. *Технологічна форма* – це певний об'єкт технологічного перетворення матеріалу, що слугує сполучною ланкою між морфологічним і технологічним рівнями проектування. Завдання архітектора – знайти способи цього зв'язку, тобто представити форму як певний технологічний процес, а технологію як морфологію, втілену в способі виробництва речі. Причому, принцип художнього осмислення технологічної форми відрізняється від тактики врахування технологічних факторів.

Візуальна форма – це сприйняття форми виробу зоровим шляхом, а сприйняття форми – це психологічний процес виокремлення характерних ознак форми речі чи комплексів речей з точки зору фундаментальних і культурних значень, заснованих на відчуттях – зорових, звукових. Оцінка пластичної форми виробу заснована на здатності викликати психологічні та соціальні асоціації, наприклад, корисно – некорисно. Архітектор повинен брати до уваги закономірності проектування середовища, виробів чи їх комплексів, оскільки від цього залежить естетична оцінка, позитивний пафос умонастрою.

Формування предметно-просторового середовища – це творчий процес проектування і реалізації предметно-просторового середовища з виявленням комплексного об'єкта як цілісного утворення, а також його результат, що забезпечує оптимальну реалізацію функцій в середовищі,

побудову логіки взаємозв'язків структури середовища, що відображає структуру життєдіяльності; задачу створення єдності та гармонії елементів, що дає найбільш високий якісний результат при комплексному підході. На відміну від традиційного, сучасна архітектура завжди прагне розкрити світорозуміння, самопізнання людини. Архітектура як певна форма свідомості акумулює життєвий і соціальний досвід людства прагне докорінно змінити як своє буття, так і самого себе. Тому більшість відомих архітекторів наголошують, що форма сама по собі їх цікавить мало, головне – висловити нові ідеї та почуття, розкрити дійсність у її різних перспективах і таємницях.

Архітектурна форма, з погляду її художньої еволюції, може бути представлена як єдність морфології, символіки та феноменології. Морфологія архітектурної форми – це її основа, що піддається об'єктивному опису, зазвичай приймає вид геометричної фігури. Символіка – це значення, зміст та цінність, що приписує цій морфологічній основі та іншій культури. Життя архітектурної форми полягає в безперервній еволюції та зміні всіх трьох її іпостасей, причому ці її сторони безперервно змінюються, але й у тому, що вони парадоксальним чином поєднуються. Розглянемо зв'язок образів архітектури та природи у тому символічному втіленні. Так, паладіанський портик в англійському парку символізував єдність розуму та свободи. Французький парк з його принципами регулярності також наслідував «природу», символізуючи абсолютний простір світу, відкритий Ньютоном.

Взаємодія і взаємовплив форми та змісту в філософії архітектури є ключовою темою, оскільки форма не тільки визначає зовнішній вигляд будівлі, а й передає її зміст, функцію, значення та символічне навантаження. У архітектурі форма і зміст тісно пов'язані, утворюючи єдине ціле, яке впливає на сприйняття простору і передачу культурних та соціальних ідей.

Основи взаємодії форми і змісту: 1) Форма як вираз змісту: форма архітектурного об'єкта визначає, як будівля виглядає та сприймається, і водночас є способом передачі її змісту. Зміст архітектури може включати функціональне призначення (житловий будинок, храм, офісна будівля), естетичні цінності та символічне значення. Наприклад, релігійні будівлі часто мають піднесену і величну форму, яка символізує духовність і віру. 2) Зміст, який формує форму: іноді зміст є основою для вибору форми: функціо-

нальні вимоги, культурний контекст і естетичні ідеали можуть визначати, якою буде архітектурна форма. Наприклад, стадіони чи концертні зали потребують форми, яка враховує потреби великих глядацьких просторів, акустику та видимість. 3) Символічне значення форми: форма може надавати будівлі символічного змісту, який виходить за межі її функції та призначення. Наприклад, високі вежі можуть символізувати силу або амбіції, а мінімалістичні форми – простоту й елегантність. У цьому сенсі форма працює як символ, передаючи певні цінності чи ідеї. Приклади взаємодії форми і змісту; 1) Собори та храми, що включають високі шпилі та склепіння, розписані вікна, орієнтація на схід – усе це елементи форми, які мають символічний зміст, що відображає прагнення до небес, духовності та віри. 2) Архітектура музеїв часто орієнтована на використання світла, простору та форми для підкреслення важливості збереження і показу культури. Такі будівлі можуть мати нестандартні форми, щоб підкреслити їхню культурну значущість і роль як носіїв пам'яті. 3) Форма житлових будинків орієнтована на функціональність і комфорт. У сучасному житлі часто використовують мінімалістичні та органічні форми, щоб створити спокійний і затишний простір, який водночас є практичним і екологічним.

4. Типи форм в архітектурі

Форма в архітектурі може набувати різних типів залежно від культурного контексту, функції будівлі та дизайнерських цілей. Основні типи архітектурної форми включають:

- **Геометрична форма**, основу якої складають симетрія та прості геометричні фігури, як-от квадрати, кола, трикутники. Геометричні форми забезпечують порядок, стабільність та простоту. Такі форми використовуються в класичних архітектурних стилях, де симетрія і пропорції символізують гармонію та ідеал краси.

- **Органічні форми** натхнені природними об'єктами і ландшафтами, з плавними лініями та асиметрією. Такі форми часто використовуються в екологічній архітектурі та біонічному дизайні. Вони спрямовані на гармонію з природою і на створення середовища, яке є зручним та привабливим для людини.

- **Динамічні форми** мають акцент на рух, асиметрію, незвичайні кути і лінії, які створюють враження енергії та активності. Вони часто використовуються в модерністській і сучасній архітектурі, де є прагнення до вираження індивідуальності, креативності та інновацій.

- **Мінімалістична форма** використовує прості, позбавлені зайвих деталей форми, які спрямовані на функціональність і чистоту. Мінімалістичні форми часто асоціюються з ефективністю, простотою і чистотою ліній. Така архітектура прагне створювати спокійне та лаконічне середовище.

- **Монументальна форма** підкреслює масштаб, силу та значущість будівлі. Вони використовуються в урядових і громадських будівлях, щоб передати велич і стабільність. Монументальні форми часто асоціюються з владою та авторитетом.

- **Трансформаційні форми** можуть змінюватися чи адаптуватися до різних умов. Така архітектура використовує гнучкі матеріали і технології, щоб забезпечити можливість модифікації простору залежно від потреб користувачів. Це один із сучасних типів, який відображає ідею адаптивності та мобільності.

- **Деконструктивістська форма** підкреслює розбиття традиційних форм та асиметричність. Такі будівлі часто мають незвичайні, навіть хаотичні форми, які прагнуть показати відхід від звичних стандартів і пошук нового вираження. Цей стиль націлений на розрив з минулим і створення форми, яка є викликом традиціям.

- **Іконічні форми** створюються з метою зробити будівлю символом, який буде легко впізнаватися. Це форми, які можуть мати унікальний дизайн або масштаб, що виділяє будівлю з-поміж інших. Такі об'єкти стають символами міст чи брендів (наприклад, Сіднейський оперний театр чи Бурдж-Халіфа в Дубаї).

Форма і зміст в архітектурі знаходяться у постійній взаємодії, відображаючи функціональні, естетичні та символічні вимоги. Вони можуть підсилювати одне одного, створюючи гармонійний простір, який не тільки забезпечує комфорт, але й передає культурні ідеї та цінності. Різноманіття архітектурних форм дозволяє створювати об'єкти, які задовольняють найрізноманітніші потреби суспільства, водночас виражаючи особливості місцевої культури і часу.

5. Архітектура Софії Київської у контексті методів та підходів, світових архітектурних стилів і традицій.

Вивчення архітектури Софії Київської потребує особливого підходу через складність її структури, багатшаровість історичних нашарувань та величезне значення для культурної спадщини України та світу. Методологія дослідження об'єктів такої архітектурної значущості, як

Софійський собор, базується на поєднанні кількох основних підходів:

1. Історико-критичний аналіз, який передбачає вивчення письмових джерел, хронік, літописів, а також історичних документів, які описують будівництво та функціонування Софійського собору. Особлива увага приділяється дослідженню змін, які відбулися в структурі та зовнішньому вигляді храму протягом століть.

2. Архітектурний аналіз дозволяє вивчити структуру і композиційні особливості будівлі. Аналізуються такі аспекти, як розміщення основних елементів, взаємозв'язок частин споруди, просторове рішення інтер'єру, якість і походження будівельних матеріалів.

3. Археологічні дослідження дозволяють вивчати будівельні шари, знайти залишки початкових конструкцій та дослідити зміни, які відбулися з часом. Цей метод дає змогу розкрити деталі ранніх етапів будівництва, які не збереглися в письмових джерелах.

4. Іконографічний аналіз є важливим аспектом дослідження фресок, мозаїк та інших елементів декору. Це дозволяє зрозуміти символіку та художнє значення собору, а також простежити етапи розвитку київської школи іконопису.

5. Методи технічної реставрації передбачають використання сучасних технологій для реставрації та збереження архітектурної структури. Включають використання 3D-сканування, лазерних технологій для вивчення та відновлення будівельних деталей, а також аналіз мікроклімату для збереження розписів і структури стін.

6. Соціокультурний та символічний підходи мають важливе символічне значення для дослідження Софії Київської як шедевра архітектури української культури. Дослідження соціального та культурного контексту дозволяють краще зрозуміти функцію собору як духовного, політичного та культурного центру. Таке поєднання методів дозволяє всебічно вивчати Софію Київську як складний історико-архітектурний об'єкт, розкриваючи як її фізичні особливості, так і духовну та культурну цінність.

Вивчення архітектури у зарубіжному контексті доповнює дослідження Софії Київської, даючи змогу зрозуміти її унікальність на тлі світових архітектурних стилів і традицій. Цей підхід передбачає порівняння української архітектурної спадщини з іншими видатними архітектурними пам'ятками світу для кращого розуміння її місця в світовій культурі. Порівняльний стильовий

аналіз архітектури Софії Київської, з її візантійськими рисами та елементами ранньохристиянського будівництва, добре піддається порівнянню з подібними пам'ятками Візантії, такими як храм Святої Софії в Константинополі. Порівняння дозволяє побачити спільні риси і відмінності, зокрема, як адаптувались візантійські канони у слов'янському контексті. Зарубіжні дослідження архітектури часто показують, як локальні стилі піддавались впливам інших культур. Наприклад, романський стиль у Західній Європі та його розвиток в готичний, а також перехід від романської до ренесансної архітектури.

Аналізуючи Софію Київську, можна бачити, як вона поєднує елементи різних культур і релігійних впливів, відображаючи культурну поліфонію Київської Русі. Досвід зарубіжних країн у збереженні архітектурних пам'яток, як у випадку з римськими і грецькими храмами або середньовічними соборами, допомагає удосконалювати підходи до реставрації українських пам'яток. Такі методи, як 3D-реконструкція, зберігання температурного режиму та захист від вібрацій, активно застосовуються для збереження світової архітектурної спадщини. Вивчення національних особливостей архітектури, таких як східний мінімалізм у японській архітектурі або багатство декору в мавританському стилі Іспанії, допомагає побачити нові шляхи розвитку національної архітектури в сучасних умовах. Аналіз цих тенденцій може надихати архітекторів до впровадження нових підходів у сучасному проектуванні. Дослідження значення архітектурних пам'яток в соціокультурному контексті різних країн дозволяє зрозуміти, як архітектура відображає цінності та ідеології суспільства. Наприклад, собор Паризької Богоматері у Франції є не тільки релігійною спорудою, а й символом національної ідентичності. Подібно, Софія Київська є важливим символом української культури. Участь в міжнародних програмах (як-от ЮНЕСКО) надає можливість для обміну знаннями й досвідом між дослідниками та архітекторами різних країн. Це особливо важливо для України, де існує потреба у додаткових ресурсах та новітніх методах для збереження історичних пам'яток. Таким чином, вивчення зарубіжного досвіду допомагає не тільки зрозуміти унікальність архітектури Софії Київської, але й розширює наукову базу для збереження, реставрації та популяризації архітектурної спадщини України.

На початку ХХ століття трактування архітектури ускладнюється і зближується з образами

індустріального світу, що дозволяє зрозуміти логіку містобудівних концепцій – від «міста-саду» до органічних будинків (органічна архітектура) Ф.- Л. Райта (І.Рижова) та екуменополіса К. Доксіадіса. У ХХ столітті розвиваються архітектурні концепції, які запозичують морфологічні зразки з біології. Такими є ідеї органічної архітектури Ф. Л. Райта, архітектурна біоніка, (С. Мигаль) концепції японських метаболістів, аркологія П. Солері і т.д. Статичні образи світу у ХХ столітті йдуть у минуле. Епоха традиціоналізму та стабільних структур поступається місцем світу, в якому ніщо не завжди, крім самої зміни. Наука розповідає про еволюцію природи та всесвіту, людські почуття постійно вимагають оновлення, та насолоди перетворюються на величину, похідну від зміни вражень. Естетика конструктивізму, футуризму, «хайтека» висловлює не так технічний зміст своїх форм, як символіку процесу конструювання, породження форм, формоутворення. Саме тому «руїни» конструктивістської вілли на одній із карикатур Сола Стейнберга виглядають смішно. Образ будівництва як необхідний атрибут міського пейзажу виявився одночасно властивим радянському живопису 60-х років і символікою будівельних «лісів» центру Помпиду в Парижі. І будівництво, і руїни висловлюють еволюційно-реконструктивну символіку демократичної культури. Для естетики архітектури важливо, що йдеться не про будівництво чи знесення якихось конкретних будівель, а про розпад та виникнення самих архітектурних форм, їх ідеальних образів.

У ХХІ столітті серед нових архітектурних стилів можна виявити параметричну архітектуру. Параметрична архітектура, яка спирається на силу математики, – це унікальний стиль, у якому взаємопов'язані такі поняття, як скульптура, інформатика, архітектура. Її правильніше трактуватиме навіть не самостійним архітектурним стилем, а швидше підходом, методом проектування, згідно з яким необхідно враховувати співвідношення споруди, навколишнього середовища та людської діяльності. Основою всьому служать параметри. Яскравою представницею цього стилю є Заха Хадід. Вона створила великий внесок у розвиток цього стилю. Її проекти відомі у всьому світі. Наприклад, Політехнічний університет у Гонконгу; Багатоцільовий комплекс Beko Masterplan у Белграді; Золота станція метро в Ер-Ріяді, та багато інших.

Не всі архітектори схвалюють цей метод. Багато хто говорить, що втрачається індивідуаль-

ний підхід, що комп'ютер все одно не володіє тим чуттєвим інтуїтивним мисленням, ніж людина. Однак цей спосіб проектування дуже популярний останнім часом, можливо завдяки нестандартним формам та комбінаціям різних елементів. З погляду філософських течій, параметрична архітектура дуже схожа з прагматизмом у функціоналізмі. Мета – врахувати все, що можна врахувати та видати результат. Естетикою даного стилю є хаотичність, нелінійність, комбінаторика, асиметрія. Форму майбутньої будівлі диктує оточення: рельєф, клімат, рух сонця роблять проект унікальним та актуальним лише у певному часі та просторі. На масовість виробництва параметрична архітектура претендувати не може. У всіх культурних епохах ми можемо розглядати архітектуру з погляду «простору», «змісту», «форми», «емоційного впливу», «символіки» і т.д. Значить твердження, що це все фундаментальні поняття філософії архітектури, є вірним. Але чому архітектура у різні епохи дуже змінюється? На основі філософії архітектури можна припустити, що головне в архітектурі, це образ (у античності «ейдос» Арістотеля). Образ створює емоційний вплив на людину. Головним є ідея, підкріплена знаннями, навчаннями, естетичними перевагами. ми, яка в результаті захоплює розум людини і поширюється в різні сфери її життя. Коли змінилися світоглядні пріоритети, змінилися і домінуючі поняття і образи, що їх репрезентують, наприклад, через дві культурні епохи людство вищим чином проголосило гроші. З античних часів за основу думки був узятий «Космос», у середньовіччі поняття «Бог», в епоху Відродження «Людина», а в епоху нового часу «Гроші».

Така логіка говорить лише про еволюцію культури, про наслідування від духовності до прагматики. Виходячи із сучасних соціокультурних проблем, коли архітектура головною своєю селітебною функцією нашкодила природі, логічно припустити, що наступним домінуючим чином доби буде «екологія». XXI столітті актуальною темою є «енергоефективність». Архітектура також почала розвиватися в цій темі багато в чому вже дала добрі результати. Архітектори з усього світу приділяють велику увагу даної проблеми. Наприклад, житловий будинок у національному парку в Португалії (архітектори Граса Коррейя та Роберто Равацці) або просторий надстійкий будинок у Лос-Анджелесі, штат Каліфорнія (архітектор Glen Irani). В естетичному плані будівлі зберігають чистоту форм, характерну для міні-

малізму, що доводить циклічність архітектурних стилів.

Висновки та практичні рекомендації.

Таким чином, у філософії мистецтва філософія архітектури вже зайняла свою нішу. Це сталося багато в чому завдяки розвитку філософських ідей, та й розвитку самої архітектури у XX столітті, коли герменевтика та семіотика як помітні філософські напрямки знайшли вираження своїх ідей у філософії мистецтва через архітектуру. Практичні рекомендації для філософії архітектури та проектування можуть бути корисними для архітекторів, дизайнерів, міських планувальників і дослідників, які прагнуть створювати функціональні, естетичні та соціально значущі простори. Ці рекомендації базуються на основних принципах, що розкривають зв'язок форми, змісту, символіки та функціональності.

1. Враховуйте контекст і місце. Ретельно вивчайте місцевий контекст, включаючи культурні, історичні, природні та соціальні особливості місця, де планується будівництво. Ваша архітектура повинна гармонійно вписуватися в середовище, відображаючи локальну ідентичність і повагу до наявної забудови. Використовуйте матеріали, що відображають регіональні традиції, але водночас є сучасними та довговічними.
2. Зосередьтеся на функціональності простору. Перед початком роботи над проектом детально визначте функціональні потреби простору. Чітке розуміння того, як простір використовуватиметься, допоможе вам обрати правильну форму та структуру, які відповідатимуть його призначенню. Подумайте про гнучкість простору: обирайте конструктивні рішення, які дозволяють легко змінювати функції приміщень, адаптуючись до нових потреб.
3. Звертайте увагу на естетику та форму. Пам'ятайте, що форма є не тільки засобом вираження змісту, але й важливим елементом сприйняття. Ваша архітектура повинна викликати позитивні емоції, створювати відчуття гармонії і комфорту. Використовуйте форми, які не тільки естетично привабливі, а й символічно значущі для місцевого населення або конкретної функції будівлі.
4. Враховуйте символічний аспект архітектури. Уникайте надмірної стилізації на користь символічних елементів, які можуть мати глибоке значення для громади. Це особливо важливо для релігійних, культурних чи громадських споруд. Використовуйте архітектурні форми, які підтримують культурну ідентичність і забезпечують людям відчуття приналежності

до місця. 5. Забезпечте інтеграцію з природою та екологічну стійкість. Обирайте матеріали, які є екологічно чистими та придатними для переробки. Це сприятиме збереженню довкілля та підвищить етичну цінність проекту. Використовуйте органічні форми, що відповідають природному ландшафту, а також застосовуйте технології, які знижують енергоспоживання і забезпечують сталий розвиток будівлі (наприклад, зелені дахи, сонячні панелі, системи збору дощової води). 6. Плануйте з урахуванням доступності та комфорту. Дотримуйтесь принципів універсального дизайну, щоб зробити будівлю доступною для всіх користувачів, включаючи людей з обмеженими можливостями. Це стосується ліфтів, пандусів, широких дверей і зручного розташування елементів інфраструктури. Звертайте увагу на ергономічність та комфортні умови всередині будівлі, як-от правильне освітлення, вентиляція та акустика. 7. Фокусуйтеся на естетичних деталях і текстурах. Використовуйте фактури, кольори та матеріали, які створюють візуальний інтерес та додають будівлі унікальності. Це може включати натуральні матеріали (дерево, камінь), гру з різними фактурами (гладкі поверхні поруч із грубими) або контрастні кольорові акценти. Деталі, навіть невеликі, такі як ручки дверей, освітлення, фурнітура, можуть значно підсилити естетичне сприйняття будівлі, надаючи їй завершеності та стилю. 8. Залучайте емоційний і чуттєвий досвід. Створюйте простори, які впливають на почуття та емоції. Враховуйте, як світло, звук, текстура і масштаб впливають на користувача, щоб простір можна було сприймати не лише візуально, але й через усі органи чуття. Наприклад, використовуйте природне світло для

створення гри тіней, яка підсилює атмосферу, або натуральні матеріали для створення відчуття тепла і затишку. 9. Інновації та технології. Впроваджуйте сучасні технології в процесі проектування, як-от 3D-моделювання, віртуальна реальність і параметричне проектування, що дозволить створювати більш точні і функціональні моделі будівель. Використовуйте технології автоматизації та розумного будинку для забезпечення енергозбереження, підвищення комфорту та безпеки користувачів. 10. Враховуйте вплив на суспільство та культурну спадщину. Кожен архітектурний проект повинен враховувати потенційний вплив на громаду і збереження культурної спадщини. Працюйте з місцевими громадами, щоб зрозуміти їхні потреби, побажання та культурні особливості. Якщо проект знаходиться поруч із історичними об'єктами, дотримуйтесь стилістичних і пропорційних елементів, щоб не порушити загальну архітектурну гармонію району. 11. Розвивайте культурну символіку та створюйте місця для взаємодії. Проектуючи громадські місця, створюйте простори, які сприяють взаємодії, дозволяють людям зібратися, відпочити та взаємодіяти. Враховуйте розташування зручних зон для відпочинку, соціальної активності, ігрових майданчиків тощо. Використовуйте архітектурні форми, які відображають культурну ідентичність і водночас є відкритими для інтерпретацій, забезпечуючи зв'язок між сучасністю і традицією.

Ці рекомендації допоможуть створювати архітектурні простори, які поєднують у собі функціональність, естетику, етику та культурне значення. Врахування всіх аспектів форми і змісту сприятиме створенню об'єктів, що надихають, підтримують і поліпшують якість життя людей.

Список використаних джерел

- Рижова І. Філософія дизайну: теоретико – методологічні засади. Монографія – Запоріжжя ЗНТУ, 2006. 544 с.
- Рижова І., Захарова С., Павлюк О., Харченко К., Суворова Т. Науковий дискурс органічної архітектури в сучасному просторово-предметному середовищі//HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 20 (97). С. 93-109.
- Рижова І. С. Сутність і зміст дизайну. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2012. Вип. 51. С. 206–216.
- Мигаль С. П., Мигаль С. П., Дида І. А., Казапнцева Т.Є. Біоніка в дизайні просторово-предметного середовища: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 228 с.
- Мардер А. П. Теоретичні основи естетики архітектури. Київ, 2002. С. 10.
- Тимофійко В. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни і поняття. Київ, 2002. С. 40.
- Черкес Б. С. Архітектура сучасності: остання третина ХХ – початок ХХІ століть: навч. посібник. 2-ге вид. / Б. С. Черкес, С. М. Лінда. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 384 с.
- Осиченко Г. О., Павленко О. А. Прийоми інтеграції природного і штучного середовища в органічній архітектурі ХХ століття. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*: зб.наук.пр. / за ред.. В. Я. Даниленка. 2009. № 4. С. 80-89.

Ландшафтна архітектура: термінологічний словник / [І. С. Риждова, О. Ю. Павлюк, С. О. Захарова, О. І. Сингаївська, Ю. І. Криворучко, О. П. Зоря]; за ред. д-ра філос. наук, проф. І.С. Риждової. Запоріжжя: Мокшанов В. В., 2023. 300 с.

Риждова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П., Резанова Н. О. Дизайн середовища: Словник – довідник / За ред. д-ра філос.н., проф.І. С. Риждової. Львів: Простір-М, 2017. 360 с.

References

Ryzhova I. *Filosofia dyzainu: teoretyko – metodolohichni zasady*. Monohrafiia – Zaporizhzhia ZNTU, 2006. 544 s.

Ryzhova I., Zakharova S., Pavliuk O., Kharchenko K., Suvorova T. *Naukovyi diskurs orhanichnoi arkhitektury v suchasnomu prostоровo-predmetnomu seredovyschi/HUMANITIES STUDIES: zbirnyk naukovykh prats / Hol. red. V. H. Voronkova. Zaporizhzhia: Vydavnychi dim «Helvetyka», 2024. Vypusk 20 (97). S. 93-109.*

Ryzhova I. S. *Sutnist i zmist dyzainu. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. Zaporizhzhia, 2012. Vyp. 51. S. 206–216.*

Myhal S. P., Myhal S. P., Dyda I. A., Kazapntseva T. *Bionika v dyzaini prostоровo-predmetnoho seredovyscha: navch. posibnyk. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2014. 228 s.*

Marder A. P. *Teoretychni osnovy estetyky arkhitektury. Kyiv, 2002. S. 10.*

Tymofienko V. *Arkhitektura i monumentalne mystetstvo: Terminy i poniattia. Kyiv, 2002. S. 40.*

Cherkes B. S. *Arkhitektura suchasnosti: ostannia tretyna KhKh – pochatok KhKhI stolit: navch. posibnyk. 2-he vyd. / B. S. Cherkes, S. M. Linda. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2014. 384 s.*

Osychenko H. O., Pavlenko O. A. *Pryiomy intehratsii pryrodnoho i shtuchnoho seredovyscha v orhanichnii arkhitekturi KhKh stolittia. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv: zb.nauk.pr. / za red.. V. Ya. Danylenka. 2009. № 4. S. 80-89.*

Ландшафтна архітектура: термінологічний словник / [І. С. Риждова, О. Ю. Павлюк, С. О. Захарова, О. І. Сингаївська, Ю. І. Криворучко, О. П. Зоря]; за ред. д-ра філос. наук, проф. І.С. Риждової. Запоріжжя: Мокшанов В. В., 2023. 300 с.

Риждова І. С., Прусак В. Ф., Мигаль С. П., Резанова Н. О. *Дизайн середовища: Словник – довідник / За ред. д-ра філос.н., проф.І. С. Риждової. Львів: Простір-М, 2017. 360 с.*

IRYNA, RYZHOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.),
Professor, Head of the Department of Design of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: 17design2017@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9562-200X>

SVITLANA, ZAKHAROVA – PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Design Department, National University
of Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: arconzp@meta.ua,
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6952-2558>

OLEXANDRA, ZORYA – Candidate of Social Science,
Associate Professor of the Design Department of the National University,
Zaporizhzhia Polytechnic (Zaporizhzhia, Ukraine)
E-mail: aleksandratora@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6247-0145>

PHILOSOPHY OF ARCHITECTURE AS AN INNOVATIVE SCIENTIFIC FIELD

Abstract

The relevance of the philosophy of architecture explores the deep interrelation of form and content in architecture, focusing on how space, aesthetics and functionality affect human perception, cultural identity and social interaction. The purpose of the study is to analyze the theoretical and practical foundations of the philosophy of architecture as an innovative scientific direction. Research objectives: 1) analyze general interaction as well as interaction of philosophy and architecture; 2) find out the fundamental concepts of philosophy of architecture as a new scientific direction; 3) reveal an interaction and interaction of form and content in the philosophy of architecture types of form; 4) determine the types of forms in architecture; 5) compare the architecture of St. Sophia of Kyiv in the context of methods and approaches,

world architectural styles and traditions. Basic concepts such as space, form, function, aesthetics, context and symbolism help to understand how architecture can be both functional and meaningfully saturated. The philosophy of architecture as a scientific direction is a modern field of research that studies the conceptual, aesthetic, cultural and social aspects of architecture. It focuses on understanding the deep meanings of architectural forms, their role in society, their impact on humans, and understanding how space shapes our perception of the world. Philosophy of architecture is the desire to analyze the world created by the human work: houses, streets, cities; this is an opportunity to look at this world from the point of view of its enduring cosmic beauty, to identify the cultural and historical origins of the formation of various styles in architecture, to touch upon the complex problem of analyzing the artistic form of architecture, the laws of its being in the space of culture. The connection between architecture and philosophy is deep and multifaceted, because architecture, as the art of space, reflects the fundamental philosophical ideas and values of each era. Practical recommendations focus on integrating architecture with the environment, ensuring comfort and accessibility, using innovative technologies and increasing the aesthetic value of projects. These approaches are aimed at creating harmonious, stable and emotionally saturated spaces that reflect the values and needs of modern society.

Key words: philosophy of architecture, form content, types of forms in architecture, interaction, mutual influence, cognitive and architectural creativity.

© The Authors(s) 2024

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 07.11.2024

Accepted date 17.11.2024

Published date 07.12.2024

How to cite: Ірина, Рижова, Світлана, Захарова, Олександра, Зоря. Філософія архітектури як інноваційний науковий напрям. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2024. 21 (98). P. 78–93
doi <https://doi.org/10.32782/hst-2024-21-98-10>